

Л.2005

6054/1

ҚЫСЫМЫНЫҢ ЛАУРЕАТТАРЫ

ГАБРИЭЛЬ
ГАРСИА МАРКЕС

*Гобель сыйлығының лауреаттары"
сериясы қоғамдық кеңесінің мүшелері*

---

*Юсупов Кеңес (төраға)
Абдрахманов Сауытбек
Асқаров Әлібек
Ақтаев Сарбас
Әбдіков Төлен
Әбдіхалық Жомарт
Әкімжанов Мәткәрім
Бельгер Герольд
Жұмабаев Әбілмәжін
Құл-Мұхаммед Мұхтар
Сағындықова Нағима
Сатыбалдиев Ерлан
Серікқалиев Зейнолла
Степанова Лидия
Шәкеев Нұрғазы
Ысмағұлов Жұмағали*

Габриэль Гарсиа Маркес

Жүз жылдық жалғыздық

Роман

«АУДАРМА» БАСПАСЫ
АСТАНА—2004

82л.134.283) 03 = 572 122

ББК 84. 4/8

М 23,

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ АҚПАРАТ МИНИСТРЛІГІНІҢ
БАҒДАРЛАМАСЫ БОЙЫНША ШЫҒАРЫЛДЫ

Маркес Габриэль Гарсиа.

Жүз жылдық жалғыздық. *Роман. Аударған Кеңес Юсуп.*

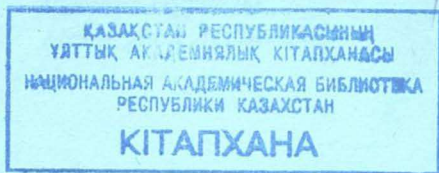
М 23 Астана: Аударма, 2004. — 472 бет.

ISBN 9965-18-093-8

Колумбия жазушысы Габриэль Гарсиа Маркестің “Жүз жылдық жалғыздық” романы 1985 жылы қазақ тілінде жарық көргенге дейін он миллион дана таралыммен әлемнің 32 тілінде сөйлеген еді. Бұл деректер толық емес, қазір ескірді. Ойткені, 1982 жылы әдебиет саласындағы Нобель сыйлығын иеленген бұл туынды бертінде қырғыз, өзбек және басқа тілдерде де өз оқырманын тапты. Әуелде қазақ оқырманының пайым-парасатына, талғам-түсінігіне сай келмейді дегендей күмән туғызған шығарма жеті мың дана болып шыққан бетінде аз күннің ішінде таралып кетті.

Бүгінгі жаһандану заманындағы адамзат баласының алдында тұрған түйінді мәселелерді терең қозғайтын бұл туындының кейінгі толқының да ықыласын өзіне аударары сөзсіз.

54489

М $\frac{4703040100-101}{00 (05)-04}$

ББК 84. 4/8

ISBN 9965-18-093-8

- © Қазақша аудармасы, 2004
- © «Елорда» баспасы, 2001
- © «Аударма» баспасы, 2004
- © Қазақстан кітап графигтері суретшілерінің қоғамдық бірлестігі, 2004

Әкесі өзін мұзды көруге ерте барған сол бір алыс кешті полковник Аурелиано Буэндиа кейін, арада талай жыл өткен соң, атыларының алдында қабырға қасында тұрып есіне алған. Макондо дегеніңіз – онда жып-жылтыр аппақ қойтас-тар арасымен арқырап ағып жататын мөлдір сулы өзеннің жағасындағы балшық пен бамбуктен өрілген жиырма шақты лашығы бар шағын селен. Дүние жаңа ғана жаралған қалпындағыдай, мынау еді деп түртіп көрсетпесең, тіпті, көптеген заттардың өлі атауы да жоқ кез. Жыл сайын наурыз туа, селеннің шетіне жалаңаш-жалпы сыған тобыры келіп шатырын тігетін де, кернейлете-сырнайлата жүріп, Макондо жұртын оқымыстылардың соңғы кезде ойлап тапқан жаңалықтарымен таныстыратын. Сығандардың алғаш-қыда өкелгені – магнит. Еті қайтқан салалы саусақтары буын-буындарынан құс топшыланып бүгіле бастаған, өзін Мелькиадес деп таныстырған қалың қауға сақалды, месқарын сыған Македония алхимиктері ашқан әлемнің сегізінші ғажайыбы осы деп, магниттің қасиеттеріне жиналған жұртты таң-тамаша етті. Екі қолына темірдің қос кесегін ұстаған ол лашық-лашықтың арасын қуалай өтуі мұң екен, зәре-құты қашқан жұрт шылапшын, тегене, тістеуік, табақ біткеннің жатқан орындарынан сарт-сұрт көтеріліп, тот басқан шеге-бұрандалардың қағылған жерлерін қақыратып шығардай қаңсыған тақтайларды сақыр-сұқыр еткізгенін көріп, қайран қалды. Әлдеқашан із-тозсыз жоғалдыға саналған заттар да бұдан бұрын талай іздегенде таптырмаған тұстан шығып, Мелькиадестің сиқырлы темірлерінің соңынан ұбырып-шұбырып ере жөнеледі. “Заттың да жаны бар”, – деп шарылдақ дауыспен сыған жар салып жүр. – Тек оларды оята білу керек”. Ұшқыр қиялы қашанда жаратылыстың жасам-

паз парасатының шамасы жетеді-ау дейтін шектің өзінен арыға елестер мен ғажаптар аулына қарай жетелеп кетіп жүретін Хосе Аркадио Буэндиа өзiрге пайдасыз осы ғылыми жаңалықты жер қойнауынан алтын алуға бейiмдесе деген ойға қалды.

Мелькиадес затында адал адам болатын, салған жерден “бұл шаруаға магнит жарамайды” деп ескертіп-ақ еді. Соған қарамастан сығандардың адалдығына ол кезде сенімі аз Хосе Аркадио Буэндиа қашырын жетелетіп, үстіне бірнеше лағын қоса беріп, магнит кесектеріне айырбастап алды. Осы бір-скі тұяқтың арқасында үй-ішінің кетеуі кеткен шаруасын бір оңдап алуды ойлаған әйелі Урсула Игуаранын қарсылығына да қараған жоқ. Қайырған жауабы жалғыз: “Түбінде сені алтынның астында қалдырам, қайда қоярыңды білмейсің өлі”. Бірнеше ай бойы Хосе Аркадио Буэндиа табанынан таусылып жүріп, берген уәдесін орындауға тырысып баққан. Айнала төңіректі түк қоймай түгел сүзіп шықты, тіпті, озеннің түбін де қалдырған жоқ, магниттің қос кесегін сүйретіп, Мелькиадес үйреткен дұғаны күңірене оқи жүріп, су кешті. Сондағы іліктіріп, жалғанның жарығына шығарған жалғыз дүниесі – ұрсаң ішіне тас толтырылған асқабак сықылды күңгірлеген дыбыс шығаратын, он бесінші ғасырдың тат басқан сауыт-сайманы. Осынау жорықтарында өзіне серік болған төрт ауылдасымен бірге Хосе Аркадио Буэндиа өлгі сауыт-сайманды бұзған кезде ішінен мойнына бірнеше тал әйел шашы салынған мыс тұмар ілінген белгісіз жанның сүйегінен басқа ештеңе шыққан жоқ.

Наурыз туа сығандар қайта жетті. Бұл жолы олар Амстердам еврейлері ашқан ең соңғы жаңалық десіп, сыңар көз дүрбі мен көлемі дағырадай үлкейткіш шыны әкелді. Дүрбіні шатырларының қасына орнатып, көшенің келесі басына сыған әйелін отырғызды. Бес реал төлеп, алма-кезек дүрбіге сығаласқан жұрт көз ұшындағы сыған әйелінің қол созым жерге дейін жақындағанын көріп, жағаларын ұстады. “Ғылым алысты жақындатты, – деп жар салды Мелькиадес. – Көп ұзамай үйден шықпай-ақ дүниенің төрт бұрышында не болып жатқанын көретін боламыз”. Бірде аспан айналып

жерге түскендей шаңқай түсте сығандар тағы да бір таңғажайып қызық көрсетті: көшенің қақ ортасына қураған бір құшақ шөп тастап, әлгі лып шынылары арқылы күн сәулесін түсіруі мүң екен, шөптің лап ете түскені. Магниттің опығынан әлі оңала алмай жүрген Хосе Аркадио Буэндианың санасында үлкейткіш шыныны айбынды қаруға айналдырса деген ой жылт етті. Бұл жолы да Мелькиадес баяғыдай оны айнытуға әрекет жасап көрді де, конбеген соң алып шынысын магниттің ежелгі екі кесегі мен үш алтын теңгеге айырбастауға келісімін берді. Қапаланған Урсула көзінің жасын бір сығып алды. Әкесі марқұм ішер ас, киер киімге жарымай жүрсе де, ғұмыр бойы тірнектеп жинаған ескі алтын теңгелері салынған сандықшаны татырлық бірдеңе бола қалса, іске жаратып ұқсатармын деп, төсегінің астына тығып ұстайтын, қинала-қинала соны ашты. Хосе Аркадио Буэндиа әйелін жұбатуға да жараған жоқ, бірден тәжірибе жасауға қойып кетті, бұл іске ол нағыз ғалымдарша өзін де, өзге дүниені де ұмытып, өміріне төнген қауіп-қатерді де қаперіне алмай білек сыбана кірісіп кетті. Әлгі үлкейткіш шыныны дұшпан әскерлеріне қарсы қалай қолдануға болатынын дәлелдеймін деп жүргенде, өз тәнін өзі күн сәулесіне күйдіріп алып, сонынан онысы жараға айналып, ұзақ уақыт жазылмай жанына да батқан. Қауіпті қарекетіне әйелі жан ұшыра қарсылық көрсетпегенде, ол, тіпті, өз үйін ортеп жіберуден де тайынбайтын еді. Жасаған жаңа қаруының стратегиялық мүмкіндіктерін ойластыру үстінде Хосе Аркадио Буэндиа талай сағат тапжылмай үйінде отырып, оны қолдану жөнінде бұлтартпайтын дәлелдерге негізделген, әрі таңданарлықтай түсінікті тілмен баяндалған нұсқаулық та әзірледі. Бұл нұсқаулығын ол жүргізген мың сан тәжірибесінің жөн-жосығы баяндалған сипаттамаларымен және бірнеше парак түсіндірме сызбаларымен қоса тіркеп, хабаршы арқылы өкімет орындарына жөнелтеді, ал анау болса сенгір-сенгір таулардан асып, жан аяғы баспаған батпақтардан, откел бермес асау өзендерден өтіп, ит пен құсқа жем бола жаздап, жалғыздықтан өзегі өртеніп жапа шегіп, ақыры, іш сүзекке ұшырай жаздап барып қана өлдім-талдым дегенде почта тасылатын күре

жолға шығады. Ол кезде қалаға жету дегенің қиямет болатын, соған қарамастан Хосе Аркадио Буэндиа өкімет адамдары емеурін білдірсе-ақ жетем, әскер басыларына қаруымның қалай қолданылатынын корсетем, күн сәулесінің күшімен соғыс жүргізудің күрделі өнерін өзім келіп үйретемін деп сөлем жолдады. Сонан кейін талай жыл бойы алаңдап жауап күтіп жүрді. Күте-күте тағаты таусылғанда ғана барып, Мелькиадеске өзінің бағы жанбаған бір сормаңдай екенін айтып, мұнын шақты, сыған өзінің адамгершілігі жоғары жан екенін бұл жолы да бұлтартпай дәлелдеді. Үлкейткіш шыныны қайтып алып, алтын теңгелерді қайтарып берді, оған қоса Хосе Аркадио Буэндиаға португалдықтардың бірнеше теңіз карталары мен әр түрлі навигация құралдарын сыйлады. Сонымен бірге Мелькиадес өз қолымен Герман монахтың еңбектерінің қысқаша мазмұнын жазып шығып, астролябияны¹, буссольді², секстантты³ пайдалануды үйретпек ниетпен Хосе Аркадио Буэндиаға қалдырып кетті. Іздегенге сұраған, Хосе Аркадио Буэндиа жаңбырлы маусымның ұзақ айларында есікті іштен іліп алып түкпірдегі кішкентай бөлмеден шықпай омалып отырды; бұл тәжірибе жасауға қолайлы, әрі ешкім бөгет жасамайтын тыныш болме еді. Бұдан кейін үй-жайды да ұмытты, түн баласын құрғатпай аулада жүріп, жұлдыздардың қозғалысын бақылайды; күндізгі қарекетіне келсек, бірде тал түс болған мезгілді айқындау тәсілін табам деп жүргенде күн отін өліп қала жаздағаны да бар. Аспаптарын әбден игеріп алған кезде, оның кеңістік туралы түсінігінің кеңігені сонша. бөлмесінен шықпай-ақ ойымен көзі көрмеген теңіздерді кезің, жан аяғы баспаған жерлерді зерттеп, қайдағы ғажайып мақұлықтармен байланыс жасап жүреді. Урсула мен балалар бел жазбай далада жеміс-жидек, жүзімдерін күтіп-баптаумен әлектенсе, мұның онда шаруасы жоқ, ешкімді көзіне ілмей, үйдің ішінде сенделіп жүріп өзімен-өзі сойлесетінді шығарған кезі де осы. Көп ұзамай Хосе Аркадио Буэндианың таусылып бітпейтін күйбеңі кенеттен сап тыйылып, түсініксіздеу күйге ауысты. Бірнеше күн қатарынан ол мөңгірген адамша жүрді: біресе танданған, біресе

---

¹ *Астролябия* - жұлдыздарды бақылайтын құрал.

² *Буссоль* - геодезиялық аспап.

³ *Секстант* - бұрынш өлшейтін аспап.

күмөнданған кейіппен күбір-күбір етіп, әр түрлі болжамдар жасайды. Ақыры, желтоқсан айының бір сейсенбісінде түскі астың үстінде көкірегін кеулеген күмөң-күдікті ақтарып тастап бір-ақ жеңілейді. Талай танды көзімен атырып, санаменен сарғайып, тілеп алған мазасыз тірлігінен әбден қалжыраған әкелерінің безгегі ұстаған адамдай тұла бойының қалтырап тұрғанына қарамастан, еңселеніп, әрі маңғазсып төрге келіп отырып, оларға ашқан жаңалығын жайып салғандағы кескін—келбеті балаларының көкірегінде оле—олгенше сақталып қалады:

— Жер де мынау апельсин сияқты жұмыр, — деді әкелері. Урсула ызадан жарылып кете жаздады. “Жындансаң, өзін жындан. Өзіңмен кетсін. Бірақ балаларға соқтықпа, күдай атқыр сығанның сандырағын ендігөрі айтушы болма!” — деп шар ете қалды. Хосе Аркадио Буэндиа қозғалған жоқ, әбден ашынып, ашуға булыққан әйелі астролябиясын жерге атып ұрғанда да қыңбады. Ертеңінде тағы бір астролябия жасап алып, өзінің бөлмесіне селеннің еркектерін жинады да, ешқайсысы түсінбесе де, оларға теориялық тұжырымдарға сүйеніп, егер бағытыңды өзгертпей ылғи шығысқа қарай жүзіп отырсаң, онда сапарға аттанған жеріңе қайтып оралуға болатынын дәлелдеп берді. Макондодағылар Хосе Аркадио Буэндиа, сірә, есінен ауысқан шығар деген ойға да қалған, абырой болғанда осы кезде Мелькиадес қайтып оралып, күбір-сыбырды тыйып тастады. Ол тамам жұрттың көзінше тек астрономиялық байқауларға ғана сүйеніп, бүгінге дейін Макондо жұртына беймағлұм болып келгенімен, тәжірибе жүзінде баяғыда дәлелденген қисынды өз бетінше ашқан адам парасатының атына асқақ сөздер айтып, сол ілтипатының белгісі ретінде Хосе Аркадио Буэндиаға кейіннен күллі селеннің тағдырының күрт өзгеруіне себеп болған сыйлығын — алхимия лабораториясының жабдығын ұсынды.

Мелькиадестің аяқ астынан күрт картайып, шөгін кеткені де осы тұс. Деревняға алғашқы келген кезінде оны Хосе Аркадио Буэндиамен құрбы ма дер едің. Ал анау болса жойқын күшін әлі жойған жоқ, құлағынан ұстап құнанды

жығатын қайраты қазір де бойында, есесіне сығанды іштен бір дерт жеп жатқан сияқты. Шынында, Мелькиадестің бүйітіп құлдырауына бір ғана аурудың емес, тоқтау – толасыз жаһан кезіп жүргенде жанына жамалған сан дерттің салқыны еді. Хосе Аркадио Буэндианаға лабораторияны жабдықтауға жордемдесе жүріп, ажал-тажалдың өзін окшелегеніне де біраз болғанын, бірақ әлі де тап беріп ауыз салуға бата алмай жүргенін айтқан. Адамзат басына түскен небір кесепат пен зұлматтың бел ортасында талай болса да, аман қалып жүр. Персияда күстанамен, Малайя аралдарында дінгенемен, Александрияда алапеспен, Жапонияда шемменмен, Мадагаскарда безді обамен ауырды, талай адамның жанын жалмаған Сицилиядағы жер сілкініуді, Магеллан бұғазындағы кеме апатын бастан кешті, бірақ олген жоқ. Нострадамустың¹ да күнжасы маған мәлім деп мардымсызтын осынау ала ботен тіршілік иесінің кескін-келбеті де өзгеше еді: аты шулы атағына сай түсі де ызбарлы болатын, азиялықтарға тән жанары да сұсты, бақайшағыңа дейін көріп тұрғандай, оңменіңнен өте қарайтын. Ол қарғаның қаққандағы қанаты тәрізді жалпақ қара жиекті қалпақ, уақыт көгі шалған көнетоз барқыт кеудеше киіп жүретін. Керемет кемеңгерлігіне, тылсым күшпә иесі екеніне қарамастан Мелькиадес те күнбе-күнгі тірліктің қам-қарекеті мен ауыртпалығынан жер тарта бастаған, ет пен сүйектен жаралған пенде болатын. Ол да көрілік жетіп, қауқарынан айрыла бастағанына налитын, ақшаның, оны-мұнының жетіспеушілігі де оның жанына бататын, оның үстіне дінгенемен ауырғаннан кейін тістен айрылып, көптен бері күлкіден де қалған еді. Хосе Аркадио Буэндианың айтуынша, екеуінің арасындағы айнымас достықтың басталған сәті Мелькиадестің сол бір қапырық түс әлетінде өзіне келіп сырын ашқан күн. Сығанның ғажайып әңгімелері балаларға да қатты әсер еткен. Төрт бұрышты терезеден түскен жарықпен нұрланып, алдарында отырған Мелькиадес әлі беске де келе қоймаған Аурелианоның санасында мәңгі жатта-

---

¹ *Нострадамус* (1503-1566) - француз астрологы, дәрігер, адамзат болашағын пайымдайтын “Ғасырлар” деген кітаптың авторы.

лып қалады, оның органның үніне ұқсас қоңыр даусы бала санасының түкпір—түкпіріне бойлап, самайынан ыстықта еріген сары майдай тер тамшыларын сорғалатады. Ал Аурелианоның ағасы Хосе Аркадио осы ғажайып бейне туралы естелігін әлі үрім-бұтағына ауыздан-ауызға кошетін мұра етіп қалдырады. Сығанның келуі тек Урсулаға ғана ұнамсыз әсер қалдырған, оған себеп болған жайт болмеге ол кірген сәтте Мелькиадес абайсызда хлорлы сынап құйылған құттыны сындырып алған еді.

— Мынау не, албастының иісіндей, — деп Урсула тыжырынған.

— Тіпті де олай емес, — деп Мелькиадес қарсылық білдірген. — Албасты күкірт сасыса керек, ал мынада сәл-пәл алмас иісі ғана бар.

Бұдан кейін де ол сол ақылғой даусымен ашудастан қайнатылған бояудың небір керемет қасиеттері жайында ұзын-сонар әңгіме қозғаған. Урсула оның сөзіне құлақ қойған жоқ, балаларды құлшылық етуге ертіп кетті. Бірақ, осы бір жағымсыз иіс Урсуланың есіне әрдайым Мелькиадесті салатын болады.

Лаборатория деп аталған бөлмеде тегене-тегеш, күйғы, қайнатқы, елек пен сүзгі сияқты түрлі ыдыстарды айтпағанда, кәдуілгі көрік пен өзінше философиялық тұтастықты бейнелейтін қыл мойын қолба мен заманында Жәйт Мария¹ пайдаланды—мыс деп саналатын, кейіннен сығандар үш шүмекті бүйірлі зат айырғыш шыны кеспектің ең соңғы қалпына салып, өз қолдарымен қайта жасаған су тазартқыштан басқа дөңеңе жоқ еді. Мелькиадестің Хосе Аркадио Буэндиаға бергені бұл ғана емес, оған қоса жеті жаһанның белгісі саналатын жеті металл, алтынды көбейту үшін айтылатын Мұса мен Зосымның дұғаларын, құпиясын ашқан адам әлемге тұтқа асыл тастың² қасиетін табады деп саналатын зат жайындағы жазбалар мен сызбалар да сыйлаған. Алтынды молайтудың онай жолы еліктірген Хосе Аркадио

---

¹ *Жәйт Мория* — алхимик әйел (б.з.д. Ш.ғ. соңы)

² *Асыл тас (философский камень)* — алхимияда металды алтынға айналдыратын ерекше зат.

Буэндиа өлгі құтты сандықшадан ежелгі теңгелерді алып беруін қиылып отініп, оларды түп-тура шашылған сынап түйіршіктеріндей көбейтетінін айтып, бірнеше апта бойы Урсуланың қыр соңынан қалмай қойған. Қашанғыдай күйеуінің қадалған жерінен қан алатын қайсарлығына Урсула тағы да қарсы тұра алмады. Қолына тиісімен Хосе Аркадио Буэндиа отыз теңгені тегенеге тастап, бояумен, мыс жоңқасымен, сынаппен және қорғасынмен қоса балқытты. Сонан соң балқыманы ішінде майсана бар қазанға құйып, қанша қайнатқанымен көбейген алтын жоқ, қайта иісі қолқаны ататын, алтынға үш қайнаса сорпасы қосылмайтын сірке секілді бір қоймалжың тұнба пайда болды. Тазартуға, жеті жаһанның металын қосып қайта қорытуға, Гермес сынабымен¹ және тотияйынмен оңдеуге тырысқан жанкешті, әрі қатерлі әрекеттерінен де түк шыққан жоқ, шомыр майы да болмай, шошқаның майына салып қайнатып та корді, амал не, Урсуланың әкесінен қалған қымбат қазына қырсаң да алынбайтын қара күйік болып қазан түбінде қалды.

Сығандар келесі қайтып оралғанша, Урсула күллі деревняға сығандардың жаман атағын жайып үлгерген еді. Амал не, қорқыныштан қызық құмарлық үстем түсті, сығандар сан түрлі музыкалық аспаптарын құлақ тұндыра даңғырлатып кошені коктейі отіп, жаршылары назианздықтардың² ең ұлы жаңалығын коруге шақырып жар салды. Сол-ақ екен, бәрі де жапа-тармағай сыған шатырына үмтылысты, бір-бір сентаво төлеп, ішке кірген жұрт жүзінде әжім жоқ, аузында отыз тісі жарқырап, жасаңғырап сау-сәләмәт отырған Мелькиадесті корді. Бұдан бұрын оның алжа-алжа кейпін: дінгене жып-жылмағай қылып кеткен қызыл иегін, суалған жағын, опырайған аузын көрген жұрт өзін қайта жасартуға жараған сыған құдіретінің жаңа дәлелін көргенде қатты шошынды. Мелькиадес бір сәт баяғы өздері көрген қауса-

¹ *Гермес сынабы* — алхимиктердің алтын жасауда қолданған сынабы. Алхимия аталарының бірі саналатын Гермес Трисмегистің атымен аталған.

² *Назианздықтар* — Кіші Азиядағы ежелгі қаланың тұрғындары.

ған қартқа айналып, тізілген маржандай бір мүкісі жоқ аппақ тістерін аузынан жұлып алып көпшілікке көрсеткенде, содан онысын қайта орнына салып, бір жымыып қойып, көздерінше жасарып шыға келгенде, жұрттың бойын үрей биледі. Тіпті, Хосе Аркадио Буэндианың санасына Мелькиадестің танымы адамзат баласына шақталған шамадан арыға кеткен жоқ па деген күмән да кірген еді, алайда оңаша қалып, сыған өзінің жасанды тістерінің сырын түсіндіріп бергеннен кейін қоңілі орнына түсіп, шері тарқағанша күлген. Мұның бәрі Хосе Аркадио Буэндиаға әрі қарапайым, әрі ғаламат көрінген, сөйтіп келесі күні-ақ оның алхимияға деген ықыласы қайтып салқын тартқан, тағы да салы суға кетіп, не ішіп, не қойғанын білмейтін күйге түсіп, қайтадан үйі ішінде сенделіп жүруді шығарған. “Дүниеде небір ғажайыптар болып жатыр, — деп Урсулаға мұңын айтқан. — Дәл іргемізде, өзеннің ар жағында неше түрлі керемет аппараттар бар, мақұлық қалпымызда қалған тек біз ғана”. Хосе Аркадио Буэндианы Макондоның іргесі қаланған кезден білетіндер оның Мелькиадестің ықпалымен адам танығысыз болып өзгергенін көріп қайран қалған.

Бұрынырақта Хосе Аркадио Буэндиа мүлде басқа адам еді, жастығына қарамастан осы қауымның егін егіп, мал өсіру, бала тәрбиелеу жөніндегі жалғыз ақылшысы да, солардың қамы үшін әркімге қол ұшын беруге әзір, қандай кара жұмысты да қомсынбайтын бас котерер азаматы да өзі болатын. Осы ауылдағы ең еңселі үй де Буэндиа шаңырағынікі болатын, өзгелер де өз тұрақтарын соның үлгісімен салуға тырысқан-ды. Оның үйінің кең де жарық қонақ бөлмесі, айналасына айшықты гүлдер өсірілген шынылы асханасы, екі жатын бөлмесі бар, ауласында алып талшын өсіп тұр, үйдің іргесінде мұқият өңделген егін жайы, оның жанында ешкі-лағы мен шошқа, тауығы аралас қашасы бар. Тек бір өзгешелігі бұл үйде, жалғыз бұл үйде ғана емес, бүкіл ауылда ешкім де тобелестіретін әтеш ұстамайтын.

Урсула да күйеуіне сай қосылған шаруақор адам еді. Өмірінде әу деп дауыс шығарып ән айтпаған. осы бір бай-

---

салшы да ұстамды, шынашақтай ғана әйел темірдей төзімді, аса тындырымды жан еді, голландық кездемеден тігілген, крахмалданған койлегі сусылдап, ертеден қара кешке тізе бүкпей жүріп, жүз шаруаны қатар тындырып үлгеретін. Урсуланың арқасында балшықпен сыланған еден, әктелмеген қыш қабырғалар, қолдан жасалған қарапайым үй мүліктері қашан көрсең де мұнтаздай жарқырап тұратын, киім-кешек сақтайтын қонақ сандықтардан да хош иіс аңқитын.

Ауыл арасындағы шаруаға ең икемді Хосе Аркадио Буэндиа үйлерді орналастырғанда ешкім де суды алыстан тасып өуре-сарсаңға түспейтіндей етіп, оларды өзенге бірдей қанықтықта салу жағын қадағалады, қошелерді белгілегенде де ең ыстық сәтте әр үйге күн сәулесі бірдей түсетіндей етіп шамалап, ерен ықтияттылық көрсетті. Ірге көтергеніне бірер жыл өтпей жатып-ақ, Макондо тазалығы мен қоркейтілуі жөнінен ең ілгері мекенге айналды, оның үш жүз тұрғыны бұрын-соңды көрген бір де бір мекен оған тең келе алмайтын. Шынында да, бұл тұрғындарының жасы отыздан аса қоймаған, әлі өлім-жітім көрмеген құтты қоныс еді.

Сол Макондоға қоныс тепкен алғашқы күндерден-ақ Хосе Аркадио Буэндиа құстарға арнап торкөздер мен клеттер жасай бастаған-ды. Көп ұзамай ол өз үйін ғана емес, ауыл үйлерін түгелдей шымшық, сарғалдақ, балторғай, қызыл тамақ сияқты неше түрлі өнші құстарға сықап тастап еді. Толып жатқан құстардың сан түрлі шықылығы мен шырылы құлағын тұндырған Урсуланың есімнен жаңылып қалармын деп қорқып, құлағына балауыз тығып жүрген кездері де болған. Мелькиадестің тобыры алғаш рет келіп, бас ауруының дауасы деп доп-домалақ шыны дәрілер сатқанда, Макондо тұрғындары шексіз-шетсіз алқаптың бір қойнауында, тасада, тып-тыныш жатқан шағын ауылды сығандардың қалай тауып келгеніне қайран қалған, сөйтсе сығандар құстардың даусын бетке алып жүріп отырыпты. Алайда, жұрт пайдасы үшін жарғақ құлағы жастыққа тимейтін Хосе Аркадио Буэндианың санасынан ел қамын магнит шырға-

лаңы, астрономия сергелдеңі, алтын алу үміті мен әлемдегі ғажайып біткенді танысам-білсем деген құмарлық тықсырып тастаған еді. Әрдайым ширақ, жинақы Хосе Аркадио Буэндиа біртіндеп нағыз кер жалқаудың кебін килді, алқам-салқам болып, сақалы өсіп жүретінді шығарды, онысын Урсула анда-санда, кісі қарағысыз болған кезде, кашанда қылып тұратын ас пышақпен бір қырып беруші еді. Ауыл адамдары Хосе Аркадио Буэндианы біреу-міреу дұғалап тастаған-ау деген болжам жасады. Сөйте тұра оның есінен айрылғанына зәредей күмән келтірмеген адамдардың өзі анау күрегі мен кетпенін арқалап, Макондоны ұлы жаңалықтар болып жатқан жермен жалғастыратын соқпақ тартуға көмектесуге шақырғанда, үй-күйін, қатын-баласын қалдырып, салпақтақ соңынан ерген-ді.

Хосе Аркадио Буэндиа айнала төңірегіннің жағрафиясынан мүлдем бейхабар болатын. Бір білетіні: шығыста асу бермес асқар таудың, оның ар жағында Риоача деген қонне қаланың бар екені; өзінің атасы, бірінші Аурелиано Буэндианың айтуынша, бағзы заманда сэр Фрэнсис Дрейк сонда су аждаһаларын зеңбірекпен атқылауды ермек етеді екен, өлтірілген хайуандардың терісін сыпырып, жамап-жасқап, ішіне сабан тығындап тұлып жасап, Елизавета ханымға жөнелтетін көрінеді. Жас кезінде Хосе Аркадио Буэндиа бастаған бір топ еркек қатын-балаларын ертіп, дүние-мүліктерін артып, малдарын айдап, теңізге жетпек ниетпен осы асқардан бері асып түскен болатын, ақыры екі жыл екі ай адасып, әбден арып-аршыған соң, бәрін де қойып, қайта қайтпаудың қамымен осы Макондоға тұрақтаған. Өткенге, кейінде қалғанға қайтып апаратын Шығысқа қарай кететін жолға көз тікпегені де сондықтан. Оңтүстікте мәңгі көк болып жататын мүк басқан сор және сығандардың айтуынша өзінше тұтас бір дүние құрап, ұшы-қиырсыз кең жазира жатса керек. Бұл алқап батысқа қарай ойысқанда, шексіз-шетсіз айдынға ұласып кететін көрінеді, ал онда басы мен мықыны әйел сияқты терісі жұмсақ бір жайын тәрізді мақұлық мекендейді екен, сол мақұлық өзінің ғажайып сұлу анарларымен арбап, сан теңізшінің түбіне жеткен деседі.

Әйтеуір, сығандар почта тасылатын тас жол өтетін қара жерге жеткенше тура жарты жыл жүзіпті. Соған қарап Хосе Аркадио Буэндианың пайымдауынша, мәдениетті ел-жұртпен түйістіретін жалғыз бағдар – терістікте жатуға тиіс. Сойтіп ол заманында өзімен бірге Макондоның іргесін көтерген ер-азаматтардың қолына күрек пен кетпен, аңшы мылтығын ұстатып, бағдарлағыш-өлшегіш аспаптары мен картасын қапшығына салды да, қауіпті жорыққа аттанды.

Алғашқы күндері олар пәлендей қиындық көрген жоқ. Жартасты-тасты болып келетін озеннің жағасымен құлдилап келіп, баяғыда өздері сауыт-сайман тауып алған тұсқа дейін жетті, жабайы апельсин ағаштарының арасымен өтетін сүрлеу арқылы орманға енді. Аптаның аяғына қарай олар сәтін салғанда бұғы атып алды, оның жарты етін қақтап жеп, қалған жартысын тұздап, кейінге қалдырды. Бұл ертеңгі күні тотының күлімсі иісі бар көк шандыр етіне қарап қаламыз ба деген келешек қамымен жасалған қадам болатын. Содан олар тура он күн бойы күн сәулесін мүлде көрген жоқ. Біртіндеп аяқтарының астындағы топырақ жанартау атқылағанда түсетін күл түстеніп жұмсара, ылғалдана бастағанын сезді, ілгері жүрген сайын орман қоюлана, түнере түсті, құстардың даусы мен маймылдардың айғай-шуы да алыстан талып естілетін болды, дүние қуанышы мен қызығын жоғалтқан тәрізді, төңіректі тек қара түнек басты. Сірә, пенде баласы алғаш күнөға батқанға дейінгі жұмақ осындай болған шығар, әйтеуір, осынау түнерген тыныштық пен дымқыл тұмшалаған дүниеде етіктерін әлсін-әлсін буы бүрқырап жатқан май тәрізді ойдым-ойдым шалшықтарға тығып алып, айбалталарын оңды-солды сілтеп, ағаштарды, алқызыл гүлдер мен алтын түстес кесірткелерді қоса кескілеген адамдарды оның үстіне әлдеқашан ұмытылған естеліктер титықтатты. Тура бір апта бойы олар мәңгүрт болған адамдарша бір-бірімен тіл қатыспай, жас қанның жүрек айнытар иісі бастарын айналдырып, жылт-жылт етіп жылтырақ қоңыздар ғана көрінетін уайым үйездеген қараңғы қапастың арасымен алға қарай ілбіді де отырды. Кері қайтатын да жол жоқ, өздері аршыған сүрлеуді көз алдарында

қайтадан қаулай көтерілген жасыл басып қалып жатыр. “Сабыр, сабыр, — дейді Хосе Аркадио Буэндиа. — Бағытымыздан айрылып қалмасақ болғаны”. Компасының тілін қалт еткізбей қадағалаған ол осы қараңғы қапастан құтылып шыққанша адамдарды бұрын өздері көріп-білмеген терістікке қарай бастады да отырды. Аспанда жұлдыз жоқ, көзге түртсе көрінбейтін қараңғы түн, бірақ бұл көкіректі бірден ашып жіберген саумал ауаға толы өзгеше қараңғылық еді. Ұзақ жолдан әбден діңкелеген, әрі соңғы екі апта бойы дұрыстап бел шешіп дамылдай алмаған адамдар аспалы тосектерін іле-іле салып, бірден тыншып, қалың үйқыға батты. Ертеңінде олар күн арқан бойы көтерілгенде ғана барып оянды, тұра келгендерінде таңданғандары соншалық, бәрі де бір сәтке тілден айрылды. Тура қарсы алдарында таң шапағына малынып, жайқалып өскен пальма мен қырыққұлақтың арасында ағарандап, әбден тозығы жеткен орасан зор испан кемесі тұрды. Кеме оң қанатына қарай сәл қисайыңқыраған, бүтін қалпында қалған діңгектерінің ара-арасынап желкеннің алба-жұлба жыртықтары салбырайды, басқа құрал-жабдықтарының үстіне гүл өсіп кетіпті, қатты жерге нығыздала кірген корпусын ұлутас қабыршақтары мен жұмсақ мүк басып қалыпты. Уақыттың не нәрсені болса да құртпай тынбайтын құдіреті де, қала берді қонған жерін базар ететін үшқан құс та жетпейтін, өзге дүниеден оқшау, бәрінен де тысқары кеңістікте қалған тәрізді. Жолаушылар бойларын билеген тағатсыздықты әрең тежеп, кемеңнің іші-сыртын мұқият қарап шықса да, жайқала өскен гүлдерден басқа еш нәрсе таба алған жоқ.

Теңіздің жақындығын дәлелдейтін кемеңнің кезігуі Хосе Аркадио Буэндианың аптығын бірден басып тастады. Мұны ол әрдайым өзін әжуа етіп жүретін өз тағдырының тағы да бір тәлкегі деп ұқты, енді қалай, көрмеген азап көріп іздегенде таптырмаған теңіз керегі жоқ кезде міне откел бермес от дария болып қарсы алдынан шықты. Арада талай жыл өткеннен кейін, почта тасылатын тас жол тартылған кезде, дәм айдап осы жаққа келген полковник Аурелиано Буэндиа да жайқала көкнәр өскен алқапта әбден тозығы

жеткен кеме қаңқасын кореді. Сонда ғана барып, бұл оқиғаны әкесінің ойдан шығармағанына әбден көзі жеткен ол кемең теңізден мұнша қашыққа қалай келіп қалғанына қайран қалады. Ал Хосе Аркадио Буэндиа оны ойлап басын қатырған жоқ-ты, ол тағы да төрт күн жол жүріп, кемеден он екі шақырым жерде теңізді корді. Оның бар арман-үміті де осынау көбігі бұрқыраған күл түсті лай теңіздің жағасында жалп етіп сонді, өзінің де, өзгенің де басын қауіп-қатерге байлап, қанша әуре-сарсаңға салғанда жеткен жері осы болғанына күйзелді.

— Атасына нәлет, — деп өзегі ортене күрсінді Хосе Аркадио Буэндиа, — Макондоның жан-жағының бәрі су...

Осы жорықтан оралған Хосе Аркадио Буэндиа жасаған күмән туғызар тұстары көп картаның негізінде көпке дейін Макондо түбекте орналасқан деген пікір үстем болып келеді. Бұл картаны ол қоныс тебетін жерді сайлаған кезіндегі парықсыздығы үшін өзін-өзі жазғырып, зығырданы қайнап отырып сызған еді, сол себепті мұнда былайғы дүниемен қарым-қатынастың қиындығы да әдейі асыра көрсетілген болатын. “Біз бұл арадан енді ешқайда шыға алмаймыз, — деп ол Урсулаға ауыр мұңын шақты. — Ғылым-білімнің игілігін қормей, осында тірідей іріп-шіріп құрғимыз”. Кірген кісі айнала алмайтын тар лабораториясында бірнеше ай бойы осы ойын сарсыла суыртпақтап, ақыры Макондоны неғұрлым қолайлы жерге қоныстандыру жолінде ұйғарым жасады. Алайда, оның пияғылың таныған әйелі айласын асырып кетіп, есуас жоспарын жүзеге асырмай тастады. Ол басқан ізін сездірмей, құмырсқа күйбеңмен жүріп-ақ, біртіндеп ауыл әйелдерінің бәрін қош қолігін сайлай бастаған еркектердің есер қылығына қарсы азғырып шықты. Қайда, қашан және қандай дұшпан күштің жоспарын сан түрлі кедергілер мен сылтау-себептердің шырғалаңына шырмап, ақыры қол жетпес арманға айналдырып жібергенін Хосе Аркадио Буэндианың өзі де сезбей қалды. Бір күні таңертең Урсула күйеуінің қошу жайлы күндегі сандырағын қайта-қайта мінгірлеп, лабораториясының жабдықтарын жәшіктерге салып, күйбеңден жүргенін қорғенде, тіпті оған жаны ашып кетті, бірақ

сыр бермей, түк білмеген адамша аңысын аңдады. Содан анау шаруасын жайғап болғанша жұмған аузын ашпады. Күйеуінің естілер-естілмес күнкілдеп, ауыл еркектерінің бір де бірінің өзіне ергісі келмейтініне ренжіп жүргенін түсінсе де, ол жәшіктерді шегелеп, қыл қаламды си-мим деп ренішін сездірген жоқ. Тек Хосе Аркадио Буэндиа болменің есігін топсасынан ырғап шығара бастағанда ғана батылы барып, мұнысы несі екенін сұралы, “өйтеуір, ешкімнің кеткісі келмейді екен, еңдеше өзіміз-ақ кетеміз”, — деп жауап қатты күйеуі күйінішпен. Сонда да Урсула байсалды қалпынан жазған жоқ.

— Ешқайда да кетпейміз, — деді сабырмен. — Ұлымыз осында туған, осында қаламыз.

— Е, бұл жерде әзірге біздің ешкіміміз де өлген жоқ қой, — Хосе Аркадио Буэндиа қарсылық білдірді. — Адамды жермен байланыстыратын аруақ қана.

— Осында қалу үшін біреудің олуі шарт болса, онда мен-ақ өлейін, — Урсула байыппен, бірақ батыл айтты.

Әрдайым көнбіс әйелінен мұндай қайсарлық күтпеген Хосе Аркадио Буэндиа сенер-сенбесін білмеді. Ол заңыбына қиялынан туған неше түрлі кереметтерді гөйітіп, қаласаң болды, сиқырлы сұйықпен суарсаң ағаштары қолма-қол жеміс беретін жерге барамыз деп, онда сырқаттарды емдеу үшін небір дуалы дәрілерді су тегін сатып алуға болатынын айтып, арбап та көрді, алдап та көрді. Бірақ оның бәріне селт еткен Урсула болған жоқ.

— Ертеден қара кешке дейін өзіңнің әуейі ойларыңмен әлектенгенше, балаларға көз қырын салмайсың ба, — деп айтып-айтып тастады. — Ит екеш ит те күшігін тағдырдың талқысына тастамайды ғой. Қарамайсың ба бір мезгіл.

Хосе Аркадио Буэндиа әйелінің сөзін тура мағынасында ұқты. Терезеге қараған ол, шынында да, Урсуланың зарына орай сол сәтінде ғайыптан пайда болғандай күн шуақта ойнап жүрген жалаң аяқ, жалаң бас екі баланы көрді. Кенеттен жан-дүниесі төңкеріліп түскендей болып, әлдебір күш өзін түп-тамырымен өмір сүріп отырған уақытынан

жұлып алып, еріксізден-еріксіз естеліктер иіріміне апарып, атын жібергенін сезді. Енді оле-олгенше осы үйден кетпейтініне көзі жеткен Урсула еден сыпырып жатқан кезде, балаларына әлсін-әлсін таңдана қараған Хосе Аркадио Буэндиа өзінен-өзі жасаураған көздерін қолының қырымен бір сипап өтіп, бәрін де төрк еткен раймен ауыр күрсінді.

— Жарайды. Балаларға айт, келсін, заттарды жөшіктен алуға көмектессін,— деді.

Үлкендері Хосе Аркадио он төрттен асып бара жатқан. Ол тікелей тұратын қайратты қалың шашты, қауға бас, әкесіне тартқан бір бет мінезді бала болатын. Оның да әкесі сияқты алып денелі, жойқын күш иесі болып өсетіні байқалатын, бірақ оған әкесінің қиялшылдығының дарымағаны қазірдің өзінде көріне бастаған-ды. Ол асу бермес асқарлардан асып Макондоға беттеп келе жатқан ауыр жолдың үстінде бойға бітіп, дүниеге келген еді, нәрестенің хайуанға тән белгісіз, көдуілгі пенде баласындай болып туғанын қорған ата-анасы қатты қуанып, құдайға құлшылық еткен. Ал Макондо топырағында туған тұңғыш адамзат перзенті Аурелиано алдағы наурыз айында алтыға толмақ. Бұл — үндемейтін тұйық бала. Ол шешесінің жатырында жатқанда жылап, дүниеге көзін ашып туыпты. Кіндігін кесіп жатқанда болмедегі заттарға қарағыштап, басын ол жақ, бұл жаққа бұра беріпті, жан-жағында тұрған адамдарды да таңырқап, бірақ қайымықпай, зер сала шолып шығыпты. Содан кейін өзін көре келген адамдардан жанарын аударып әкетіп, шелектеп күйіген носер өні-міне опырып кете жаздап тұрған пальма жапырақтарымен жабылған шатырға кірпік қақпай қарап жатыпты. Міз бақпай тесіле қарайтын көзқарасты Урсула күндердің күнінде тағы да есіне алады, бір күні үш жасар Аурелиано ас үйге кіре бергенде, өзі жаңа қайнаған көже күйылған қыш тегенені оттан алып столға қойып жатқан. Табалдырықтан қорғаншақтай аттай берген бала: “қазір құлайды” деді. Тегене үстелдің дәл ортасына орнықты-ақ қойылған болатын, алайда баланың осы сөздерді айтуы мүлкен, ішінен бір күш итергендей тегене үстелдің шетіне қарай

жылжи жөнелді де, құлап күл-талқаны шықты. Зәресі кеткен Урсула болған жайды күйеуіне айтып еді, ол бұған ботен еш нәрсе болмағандай, мән берген жоқ. Оның әрқашанғы әдеті осы еді: бір жағынан балалық шақты адамның ақыл-ойы толыспаған кезі санап ден қоймайтын, екіншіден, өзінің әлгі парықсыз әуестіктерінің әлегімен жүрген Хосе Аркадио Буэндиа балаларының жай-күйіне мүлде көңіл бөлмейтін.

Бірақ өзі лабораторияның аспаптарын алып, жиыстыруға шақырған сол кештен бастап, Хосе Аркадио Буэндиа ұлдарына өзінің ең тамаша сағаттарын арнады. Қабырғаларына ілінген неше түрлі шытырман карталар мен таңғажайып жоба-сызбалар күннен-күнге көбейе берген кішкентай оңаша бөлмеде ол балаларын оқу-жазуға, есепке үйретіп, оларға көкірегіне оқып-біліп тоқыған жәйттерден ғана емес, үшқыр қиялының шексіз мүмкіндіктерін пайдаланып, ойдан қиыстырған өлемдегі сан-алуан ғажайыптар туралы хикаялар шертетін. Әкесінің айтқандарынан ұлдары Африканың түстік шетінде ертеден-кешке дейін ойланып отырғаннан басқа түк бітірмейтін ақылды, әрі момын халық тұрады, ал Эгей теңізін тура Солоники портына дейін аралдан-аралға секіріп жүріп жаяу кесіп отуге болады деген пікір түйген. Ауыздың суын құртатын алуан оқиғаға толы осынау кешкі хикаялардың балалардың санасына сіңгені сонша, арада талай жыл өткен соң, үкімет әскерлері офицерінің солдаттарға “Атындар” деп бұйрық береріне қас қағым сәт қалғанда — қабырғаның қасында тұрған полковник Аурелиано Буэндиа бұл жолы, ауылға Мемфис кеменгерлері ашқан таң қаларлық соңғы жаңалық жайлы жар сала қайтып оралған сыған таборынан талып жеткен сырнай мен кернейдің, даңғыраның үнін естіген әкесі физикадан откізіп отырған сабағын кілт тоқтатып, қолын көтерген қалпында, жанарын аудармай мелшиіп тұрып қалған сол бір жылымық наурыз кешін жаны елжіреп тағы да еске алады.

Бұл келген басқа сығандар болатын. Беттеріне май жағып жылтыратқан, қолдары епті жылпып тұрған сыған жұртының тек өз тілінде ғана сөйлей білетін тамаша оқилдері — жас еркектер мен әйелдер көше-көшені ығы-жығы көңілді

думанға, ән-күйге, биге бөледі, олардың өздерімен әкелмеген дүниесі жоқ: сан түспен құбылып итальян романстарын айтатын тотылар, қоңырау күмбірлесе алтын жұмыртқа табатын (бірден жүзін табатын) тауық, ойынды айнытпай айттып беретін оқымысты маймыл, түйме қадап беретін, керек десең, науқастың ыстығын басатын күрделі машина, ауыр ойлардан арылтатын ішірткі, уақыт өткізуге жәрдемдесетін бұласыр дейсіз бе, әйтеуір, небір айшықты, небір жетік мың сан нәрселер, олардың бәрін есте сақтап қалу үшін Хосе Аркадио Буэндиа қолынан келсе зерде машинасын ойлап табудан да аянбас еді. Бір сәттің ішінде ауыл бейнесі өзгеріп сала берді. Осы апыр-топыр жәрмеңке бастарын айналдырған Макондо тұрғындары күнде көріп жүрген көшелерінде өз үйлерін таба алмай қалатындай күйге ұшырады.

Мынау ту-талапайдың ішінде көз жазып қалмау қамымен балаларын қолынан ұстап алған Хосе Аркадио Буэндиа біресе тісіне алтын қаптаған алдамшы емгерге қағылып, біресе алтықолды сиқыршыға соғылып, адамдардың ығы-жығы тобырынан шыққан көң мен әтір иісіне тұншыға жүріп, ертегідегідей мына жарқ-жүрк дүниенің сансыз сырын білмек үшін есінен айрылған адамша аласұрып, Мелькиадесті іздеп бармаған жері қалған жоқ. Мелькиадес жайында сығандардан сұрап көріп еді, олар мұның тілін түсінген жоқ. Әрең дегенде, әдетте Мелькиадес шатырын тігетін жерге де жеткен еді, бірақ оның орнында адамды қотсетпей жіберетін әлібір дұғаны күбірлей оқып, мұңды жүзді армян сығанының отырғанын көрді. Хосе Аркадио Буэндиа көз алдарында болып жатқан тамашаға тәнті болып тұрған көпшілікті кимелей кіріп, осының алдында ғана стақан толы сарғыш түсті сұйықты бір-ақ жұтып салған сығанға өзінің сауалын қойды. Сыған оған таңданған жанарын бір қадады да, қаспен көздің арасында ғайып болып, түтіндеп жатқан иісі қолқаны қабатын қара май шалшыққа айналды, тек оның “Мелькиадес өлген” деген жауабы ғана әуеде қалқып қалды. Тосын хабар тобеден ұрғандай Хосе Аркадио Буэндиа қалшып қатты да қалды, көпке дейін қайғылы халінен арыла алмай, басқа сиқырлы көріністер көңілдерін аулаған